

A magyar vadászat ezer éve

Az erdő- és vadgazdálkodás kapcsolatának gyakorlata

A történelmi időkben szinte korlátlan mennyiségben állt az emberiség rendelkezésére mind az erdő és benne a fa, mind pedig a vad. Így Kr. u. 1000 körül bővében volt a magyarság is az erdőknek a Kárpátokkal ölelt új hazában, Pannóniában. Ezért akkor, ezekkel a természeti kincsekkel való gazdálkodás gondolata fel sem merült. Bár abban az időben is szükség volt a fára tüzelési, építkezési, szerszámkészítési és sok más célra, de kétségtelen, hogy az akkori erdők jelentőségét inkább a vadászat adta meg.

A sok erdő akadály volt az emberi letelepedésnek, a földművelésnek, legeltetésnek, az akkori társadalmi fejlődés gazdasági megalapozásának. Ezért a területnyeréshez elsősorban erdőirtásra volt szükség.

Az erdővel, faanyaggal való gazdálkodás gondolata később és mindig csak akkor merült fel, amikor a faállomány vésszesen megfogyatkozott valamely vidéken. A legelső ilyen területek a bányavidékek voltak. Magyarországon a XV. században a Garam vidékén a bányaművelés és a kohászat oly gyorsan fejlődött és az erdőpusztítás mértéke olyan arányúvá vált, ami miatt Zsigmond király 1426-ban a királyi erdők vágását szabályozni és a területek felszántását megtiltani kényszerült. Ez volt az első királyi intézkedés az erdők védelmében a középkori Magyarországon.

A XVIII. századtól egyre gyakoribb államhatalmi intézkedésekkel találkozhatunk a mind nagyobb gazdasági értéket képviselő erdők védelmében, hogy azok használata ne a helyi vagy pillanatnyi egyéni érdekek szerint történjen. Az erdő már akkor is korlátozott tulajdonnak számított!

A XIX. században a kapitalizmus megerősödésekor az erdők gazdasági szerepe hirtelen megnőtt. Így idehaza is az ipar és a közlekedés nagymértékű fejlődése kapcsán feltárták Máramaros, Erdély hatalmas, még érintetlen erdőseit. A fakitermelés és fafogyasztás ugriásszerűen növekedett.

Az erdővel kapcsolatos törvények sora 1790-től az 1879-es XXXI. törvény cikk jogerőre emelkedésével megteremtette Magyarországon a tervszerű erdőgazdálkodás folytatásának feltételeit.

Az elmúlt ezer évben a Kárpát-medencében élő vadállomány sorsa jelentősen függött az élőhelyüket adó erdők sorsától. Az erdőállományokat sújtó rablógazdálkodás nem kímélte a vadfajokat sem. A vadászat szabályozatlansága és a tilalmi idők hiánya következtében a legnagyobb konzumens vadfajokat (mint az őstulok és a bölény) a XI., illetve a XVIII. század végére kipusztították, de a gímszarvas, a dám, az őz és vaddisznó állománya is mélypontra jutott a XIX. század utolsó negyedére. A vadászatról szóló 1883. évi XX. törvény cikk kiegészítő rendelkezésekkel együtt teljeskörűen szabályozta a vadászat feltételeit, lehetőséget teremtve az okszerű vadgazdálkodásra.

Megállapíthatjuk, hogy a magyar vadgazdálkodás a múlt század végétől elindult egy európai és világhírnevet hozó olyan úton, amelyiken még ma is jár. A XX. század első fele a magyar apróvad-gazdálkodás aranykora volt.

Ma Magyarország területének 85%-a vadgazdálkodásra alkalmas.

Az erdőültetés a vadgazdálkodásban a nagyvadfajok súlyát határozza meg,

és a legjobb minőségű dél-dunántúli erdeinkhez kötődik a legjobb agancsminőségű gímszarvas-állomány. A fás vegetációk jelenléte a vadbiológiai kutatásokkal bizonyítottan jelentősen befolyásolja a vadászterületeken az apróvadállomány sűrűségét is.

Az emberi szempontból az erdei életközösségek egyes elemeinek hasznosítása különválik, s a gazdálkodási beavatkozások megbontják vagy megbonthatják azt a dinamikus egyensúlyt, amely egy vadfaj populációja és környezete között

kialakul. Így a csúcsragadozók kipusztítása következtében az ember megszakította a nagyvadfajaink létszámát szabályozó táplálékláncot, lehetőséget teremtve azok elszaporodására, az ökológiai vedeltartó képesség határáig.

Szerencsére a közép-európai erdők nem olyan érzékenyek a beavatkozásra, mint a trópusi esőerdők ökoszisztémája. Ezért az ember képes volt a szabályozó szerepet évszázadokig betölteni, de csak úgy, hogy az az erdő és a vadállomány rablógazdálkodásszerű hasznosításával járt együtt. Az emberiség létszámának növekedésével, a társadalmi viszonyok változásával, a kapitalizmus kialakulásával, a gazdálkodási formák intenzívvé válásával és a tulajdonviszonyok alapján kialakult rendszerekben megkezdődött a nemzeti vagy tudatos hasznosítása. Ezen belül pedig elsődlegességeket igyekeztek megállapítani a mező- vagy az erdőgazdálkodás javára a vadgazdálkodással szemben. Így került sor az élőhely vadeltartó képességének meghatározására. Azóta ez az egyik leggyakrabban használt és vitatott fogalom a vadgazdálko-

dásban. Ezt sokan vadtüőrő képességnek is nevezik, arra utalva, hogy az erdő megvan vad nélkül is, és az erdészeti kultúrák csak kényszerűen tűrik a vadat. Abszurditásként persze elképzelhető, hogy az új-zélandi erdőkhöz hasonlóan bükköseink-tölgyeseink is kialakultak volna nagy testű emlős kérődző vadfajok nélkül és meg is élnének nélkülük. De ez csak egy képzelte képtelen játék, mert akkor valami más élőlény jelent volna meg, mint a moa, az óriás méretű növényevő – sajnos kihaló madárfaj – Új-Zélandon. Arra pedig nem is jó gondolnunk, mennyivel szegényebbek lennének szarvasaink, őzeink vagy vaddisznóink nélkül.

Egyes erdőkben az erdészeti ökonómiai vadeltartó képesség helyett az ökonómiai vadeltartó képességet kell megadni, mint a földterület hasznosítási módjainak legnagyobb bevételt eredményező formáját. Persze egy területen az ágazatok optimális bevételt jelentő meghatározásának csak akkor van realitása, ha az erdő- és vadgazdálkodó ugyanaz a tulajdonos vagy kezelő. E két ágazat kapcsolatának gyakorlatában itt van a legkényesebb pont! Ki kezeli az erdőt, ki a vadgazdálkodó? A konfliktust pedig a területen tartott vadállomány létszáma és az általa okozott vadkár adja.

A nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején a terítékadatok az alábbiak voltak (db):

Csak három évet ragadok ki, 1987-et mint a rendszerváltást megelőző bázisévet, 1991-et mint a terítékek csúcsevét és 1997-et a vadászati új szabályozás első évét.

	1987	1991	1997
Gímszarvas	27 186	36 749	19 692
Dámszarvas	2 880	7 456 (93)	4 772
Őz	34 000	44 005	34 481
Muflon	1 654	2 812	1 467
Vaddisznó	34 675	46 672 *	33 451**

* 1990

** 1994

A három összehasonlított év adatai azért jellemzőek, mert 1987 után kezdődött a magasra szökött mezőgazdasági és erdei vadkárok és az elbizonytalanodott vadászati helyzet miatt a létszám-apasztás. 1991-ben voltak a rekordterítékek, 1997-ben pedig egy átmeneti terítékmélypont volt. Ezután 1998-ban és 1999-ben az ismét konszolidált viszonyok között lassan újra emelkedni kezdtek a terítékek minden nagyvadfajnál.

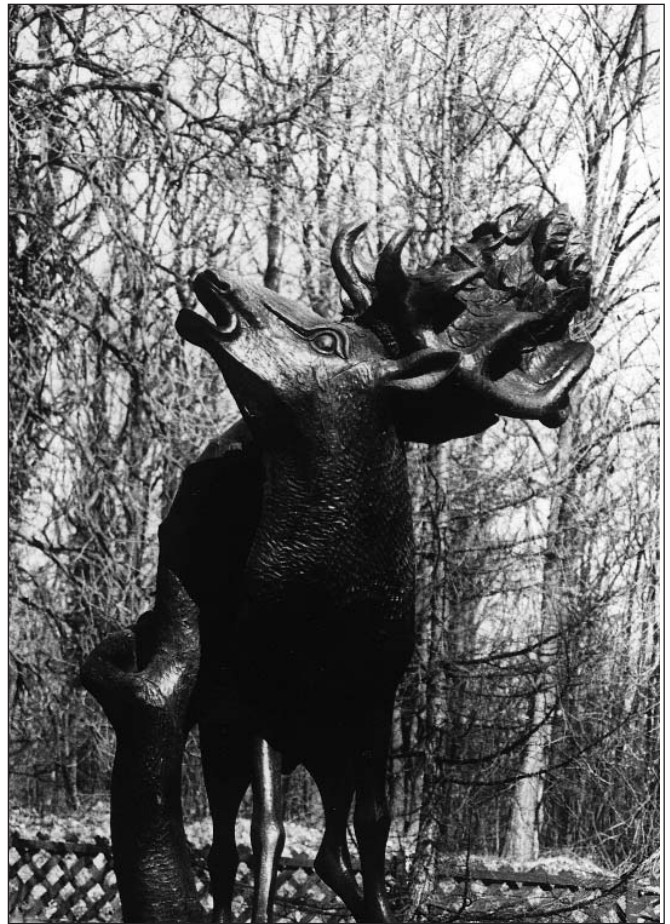
A mezőgazdasági vadkárok térítése forintértékben nem csökkent, hanem

jelentősen emelkedett. Ez 1988-ban 144 millió forint volt, 1993-ban 352 millió, 1998-ban pedig 731 millió forint. Ennek az emelkedésnek az oka elsősorban a terményárakban tükröződő infláció, hiszen 1993–1998 között ez mintegy 120%-os volt. Tehát nominális érteken a mezőgazdasági károk is csökkentek.

Az erdei vadkárok térített értéke 1990-ben 71 millió, 1995-ben 124 millió, 1998-ban pedig 78 millió forint volt. Itt a csökkenés még egyértelműbb.

Örvendetesen mérséklődtek az erdei mennyiségi vadkárok. Amíg 1988-ban 1156 ha-t tett tönkre a vad, addig 1998-ban már csak 354 ha erdő semmisült meg kérődző nagyvadaink és a vaddisznó táplálkozásától. A minőségi vadkárok az 1991-es 13 526 ha-os rekordon kulmináltak és 1998-ra 5708 ha-ra csökkentek.

A létszám- és terítékadatok szignifikáns összefüggést mutatnak a bekövetkezett vadkárokkal, mégsem csupán ez az oka a helyzet fenti javulásának. Ugyanis mind az erdő, mind a vadgazdálkodók jóval nagyobb figyelmet és költségeket fordítottak a vadkárok megelőzésére, kerítéses, villanypásztoros védekezésre, kémiai vadkárrelhárító szerekre és egyéb mechanikus egyedi védelemre. 10 év alatt 1988 és 1997 között 5444 km vadkárrelhárító kerítés épült, az erdők minőségének öröme és a vadgazdálkodók bánatára. Ezzel a mennyiséggel Magyarországot 2,5-szer körbekeríthettük volna. Reálértékben ez a többi védekezési formával együtt évi egymilliárdos nagyságrendű kármeelőzési költséget jelent az erdőgazdálkodóknál. A mai gyakorlatban szerződésben szabályozzák az erdő- és vadgazdák a kártérítési formákat. A mennyiségi kár 100%-át, a hátralék és visszaléptetés miatti kártérítés 100%-át, a minőségi kár 30–50 vagy 75%-át térítik

etik az Állami Erdészeti Szolgálat által az erdősítések műszaki átvételén történt kár felvételei alapján. Ezenkívül a vadgazdálkodónak még fizetnie kell 75-től 100%-ig terjedő mértékben – területenként különbözően – a védekezésre történt ráfordításokat is.

A mai vadgazdálkodási gyakorlatban – ha az erdő és a vad nincs egy kézben – örök vita, hogy a vadkárok megelőzése és térítése milyen mértékben indokolt. Ma már elfogadott tény, hogy az erdőgazdálkodó döntési joga, hogy a szinte biztosan bekövetkező károk megelőzésére milyen védekezést választ. Ugyanis öt sújtja a pénzbüntetetés a kiesett növedékért, ha az erdősítés befejezése elhúzódik és az erdőrésztlet az úgynevezett hátralékos erdőfelújítások közé kerül. Egy-egy erdősítés végvágást követő befejezettként való átadásának kötelező idejét az erdőtörvény írja elő.

Az azonban erdészeti szakmai körökben is meglepetést keltett, hogy a kocsányos tölgy célállomány befejezési idejét az új törvény megjelenésével 10-től 8 évre mérsékelte az új jogszabály.

Ilyen szűkre szabott határidőknél az erdőgazdálkodó nem vállalhat semmi kockázatot a vadkár bekövetkeztéért, mert biztosan nem lesz elég ideje az erdősítés átadására. Marad tehát a bekerítés.

Erdész-vadász szakemberek fogalmazták meg, hogy ez az íróasztalszagú szabályozás semmi türelmet nem tanúsít az erdőkkel és főleg az erdőgazdával szemben, és keményen bírságol egy-két év késedelemért, holott egy majd évtizedes aszályos periódusban igen nehéz a csemeték elmaradt növekedésének pontos okát meghatározni. Ugyanakkor az erdőtervezés a tulajdonossal szemben szabadon megváltoztatja egy-egy erdőrészlet vágásérettségi korát akár 5–10 vagy 15 évvel. Ez esetben, hogy a növedék több lesz-e a természetes elhalásnál vagy a lábön álló faanyag például állagtesedéssel mennyit veszít műszaki értékéből, már nem igazán képezi mérlegelés tárgyát. Talán érzékelhető az ellentmondás, mikor természetvédelmi indokkal ugyan, százezer hektárnyi erdőben korlátozza az állam a fakitermelést, akkor az új erdőültetéseknél az erdészeti hatóság a vélt növedékkiesés miatt kb. százezer forinttal bírságolja hektáronként az erdőgazdát a késedelmes befejezésért. Ez akkor is így van, ha ma a bírság kiszámítása az újraterületítés költségéből történik. Ma a magánerdőkben egyértelműen bizonyított, hogy az ápolatlanság, az előhasználatok elmaradása vagy késése jelentős folyónövedék-kieséssel jár. Ez a növedékhány azonban nem kerül bírságolásra. Itt a vadgazdák méltatlankodása mögött legalább annyi igazság rejtőzik, hogy a vaddal szemben igen kicsi a tolerancia, és egy százéves erdő hozamában végül észrevehetetlen lesz, hogy azt az erdőültetést 8–10 vagy 12 éves korában fejezték be.

A természetszerű erdőgazdálkodás újabb térnyerésével a vad is több helyet kaphat az őshonos fafajokból álló elegyes erdőkben. A monokultúrák és az elegyetlen erdők nemigen tűrték a vadat, de az új technológiák, a töltelék fafajok nagyobb kímélete az ápolások és nevelővágások folyamán megnövekedett táplálékforrást jelentenek a vad számára.

Napjainkra erdeink 45%-a magánkézbe került, sajnos elképesztően felaprózott formában több százezer tulajdonos kezébe. Így az erdő- és vadgazdálkodás összehangolása helyi és napi szinten csak az állami kézben maradt erdők és vadászterületek esetében lehetséges. A nagyüzemi gazdálkodás ezeken a területeken az egyetlen mentővonal a korszerű nagyvadgazdálkodásnak, a gím- és dämállományok megőrzésének.

A nagyüzemi gazdálkodás előnyéből a teljesség igénye nélkül felsorolhatunk mindkét ágazat számára előnyös összekapcsolódásokat.

Például: Egy erdőültetés befejezésének ideje a 6–10 éves időtartamon belül az erdőgazda számára csak akkor lehet mérlegelés tárgya, ha a védekezési költségekkel és a későbbi befejezésért később befolyó befejezési egységárral szembeállíthatja a vadásztatásból befolyó összeget. Ha a vadászati bevétel más vadgazdálkodóé és ő fizeti a vadkár elleni védekezés költségeit, akkor az erdőgazda csak az erdő és önös anyagi érdeke alapján, valószínűleg helyesen, a lehető leggyorsabb erdőültetés-átadásra törekszik. Ez esetben lényegtelen számára az ökonómiai vadeltartó képesség kiszámítása.

Sokszor nem megy sűrűlődasok nélkül az őszi-téli erdei munkák egyeztetése a vadászat-vadásztatás érdekeivel ott, ahol az erdő- és vadgazda külön személy vagy társaság.

Igen fontos előnye még a nagyüzemnek, hogy képes kiépíteni és működtetni a vadásztatáshoz szükséges infrastruktúrát, létrehozni azt a vertikumot, ami a vad tartásától, tenyésztésén, vadásztatásán keresztül egyéb vadászati szolgáltatásokra, vadhúsfeldolgozásra és forgalmazásra alapul.

Csak a nagyüzem képes elartani a jó vadgazdálkodási szakembert, aki itt megvalósíthatja a hosszú távú és egységes elvekre épülő vadállomány-kezelést, vadgazdálkodást.

Nem hagyható szó nélkül, hogy a ma működő nagyüzemek vagyongazdálkodója sokszor ágazati szemlélettel közelíti a vadgazdálkodáshoz. Holott az erdőt komplex egészként kezelve, a vadat az erdő részének tekintve, nem lehet azt csupán ágazati haszna vagy kára szerint értékelni. Mert „vadászni kell”, a vadgazdálkodást nem lehet abbahagyni vagy megszüntetni, mint egy veszteséges ipari ágazatot, vagy magában privatizálni sem lehet. Legfeljebb átadni a vadászati jogot másnak, mondjuk a haszonbérelőnek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a gondoktól máris megszabadul az erdőgazda. *Véleményem sze-*

rint mint erdőkezelők, akkor cselekszünk a legjobban, ha a vaddal is mi gazdálkodunk a ránk bízott erdőkben. Természetesen törekedve a legnagyobb hozamra, kiszámítva területünk ökonómiai vadeltartó képességét. Ma az erdészeti részvénytársaságok bevételeinek 8–10%-a származik a vadgazdálkodásból. Ez területegységre vetítve mintegy kétszerese a vadásztársaságokénak. Egyes szakemberek szerint a vadászat, vadgazdálkodás nem hoz valós nyereséget, s nem értéktöbblet-termelő tevékenység.

Nem feledkezhetünk meg azonban sem az erdők, sem a vadgazdálkodás immateriális hozamáról sem, mert mindkettő sok ilyet hordoz magában. Egyet említve: azok a külföldi bérvadászok, akik annak idején a vasfüggöny innenső oldalán már vadásztak nálunk, megismerve hazánkat, közülük sokan jelentős részt vállaltak a magyar privatizációban. Ha nem ezt az országot ismerték volna, valószínűleg kisebb számban fektettek volna be Magyarországon; vadászat nélkül pedig lehet, hogy sohasem jöttek volna el hozzánk.

A jövőbe tekintve az erdő- és vadgazdálkodás összekapcsolódásában az előttünk álló legfontosabb lehetőségek az erdőtelepítések elvégzésében adódnak. A 600–700 ezer ha erdőtelepítésre váró terület beültetésével jelentősen javul majd nagyvadjaink élőhelye, növekedhet a vadállomány és növekszenek majd a vadászati lehetőségek is ezeken a területeken. De nem hallgathatjuk el, hogy az erdőtelepítések létrehozásának költségeit a legjobb termőhelyeken jelentősen növelik a vadkárelhárítás ráfordításai.

Az erdő és vad nem lehet meg egymás nélkül, és az erdőben fával, vaddal gazdálkodók kötelessége mindkét természeti kincsünk megőrzése.

A Szent István Egyetem Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszéke (Gödöllő) erdészeti területen szerzett Ph.D. vagy kandidátusi fokozattal rendelkező fiatal erdőművelőket keres a tanszék erdészeti vonatkozású oktatási feladatainak ellátására.
Információ: 28-522-086 telefonon vagy levélben:
SZIE Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék, 2100 Gödöllő